

необходимость такого разделения, определено влияние на теоретические основы и практическую деятельность в сфере противодействия терроризму.

Ключевые слова: *преступность, организованная преступность, террористическая группа, террористическая организация.*

Mishchenko O. The Comparative Analysis of Terrorist and Organized Criminal Organizations

The article deals with the activities of terrorist groups and terrorist organizations as a special type of crime. Author investigates the characteristic features of terrorist crimes, identifies the nexus between terrorism and organized crime, proves the expediency of such delimitation, and determines the influence on the theoretical basis and practical activity in combating terrorism.

Activities of terrorists and organized criminals frequently reinforce each other, where terrorists engage either directly or indirectly in organized crime activities such as trafficking, smuggling, extortion, kidnapping for ransom and the illicit trade of natural resources, for financial and/or material benefits. Such benefits contribute to undermining state security, stability and social and economic development, which in turn may create or maintain the conditions for organized criminal groups to flourish. On the other side, organized crime groups may employ terrorist tactics, including the strategic use of violence, to enable their objectives.

In the author's opinion, speaking about terrorist activity, it is necessary to understand it as a separate type of crime, which, basically, taking into account the current trends in the development of terrorism, has an organized character. That is why the terrorist activity is characterized by external signs of organized crime. It should be emphasized that terrorist activity acquires only signs of organization, remaining inherently separate phenomenon, which is radically different from ordinary organized crime.

According to the author, the perception of terrorist activity as a separate type of crime, understanding of its distinction from organized crime has significant theoretical and practical results. Firstly, such an approach allows to distinguish a separate unique generic object of terrorist crimes, which is the social relations in ensuring the security of person, society and the state from terrorist attacks. Secondly, it creates the conditions for the proper criminalization of terrorist offenses, their separation from adjacent offenses, and the more effective division of obligations in countering crimes between law enforcement agencies.

Keywords: *crime, organized crime, terrorist group, terrorist organization.*

УДК 343.211

О. О. Пащенко

ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НОРМИ: ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНОСТІ

У статті розглянуто різні значення терміна «закон про кримінальну відповідальність», а також його співвідношення з кримінально-правовою нормою. З'ясовано, яке з двох названих понять варто використовувати під час вирішення питання щодо соціальної обумовленості.

Ключові слова: *закон про кримінальну відповідальність, кримінальний закон, кримінально-правові норми, соціальна обумовленість.*

Постановка проблеми. Термін «закон про кримінальну відповідальність» використовується у двох значеннях: для позначення кримінального кодексу та однієї з його статей і, навіть частини статті. Останню позицію поділяють також вищі судові інстанції, указуючи в ухвалах та інших процесуальних документах таке: «призначити особі за відповідним законом покарання».

Як відомо, будь-яка влада прагне до свавілля. Закон для того й існує, щоб це свавілля обмежити [1, с. 44]. Тому кримінальний закон завжди повинен бути обґрунтований соціально-економічними, ідеологічними та соціально-правовими потребами криміналізації діянь [2, с. 50]. Він відіграє важливу роль у формуванні загальної системи законодавства, орієнтуючи й мобілізуючи всю її на охорону правопорядку від злочинів [3, с. 306].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми закону про кримінальну відповідальність та кримінально-правових норм приділили увагу в наукових працях такі вчені-криміналісти, як М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, М.І. Блум, В.І. Борисов, Я.М. Браїнін, Л.В. Дорош, М.Д. Дурманов, В.М. Куц, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, О.В. Наден, Ю.А. Пономаренко, А.О. Тіллі, П.Л. Фріс, М.Д. Шаргородський та інші фахівці. Проте в їх дослідженнях вирішення проблеми здійснювалося у відриві від питання його (закону) соціальної обумовленості.

Білоруський дослідник А.І. Лукашов наголошує, що під кримінальними законами можна розуміти лише ті, що встановлюють кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні діяння, які раніше не були криміналізовані, або змінюють підстави й умови кримінальної відповідальності за злочинні діяння, уже передбачені в Особливій частині КК (1). Водночас не виключається й більш широке тлумачення: будь-який закон, що доповнює або змінює КК і є новий кримінальний закон (2). При виборі з двох зазначених варіантів тлумачення, зауважує правознавець, важливо розкрити зміст терміна «кримінальний закон». Дефініції цього терміна немає в законодавстві Республіки Білорусь (так само як і в КК України – О.П.). Однак якщо КК є єдиним кримінальним законом, то, очевидно, що поняттям «кримінальний закон» охоплюються всі закони, що містять норми, які регулюють ті самі відносини, що регламентуються КК, а не тільки ті, які встановлюють кримінальну відповідальність або змінюють її заснування й умови. Тому закони, що вносять зміни й доповнення тільки в КК або поряд з КК і в інші закони, які б питання вони не вирішували, є відповідно повністю або частково новими кримінальними законами, що підлягають включенню до КК, якщо тільки ці питання відносяться до сфери регулювання КК [4, с. 238].

П.Л. Фріс стверджує, що можна виділити три види нормативних актів, які належать до кримінального закону: 1) КК України, 2) “будь-яка окрема стаття (норма) КК України (частина статті), яка визначає загальні положення, що регулюють питання кримінальної відповідальності за відповідну поведінку, установлює її підстави та межі”; 3) “міжнародні акти, які визначають підстави та умови кримінальної відповідальності за окремі злочинні діяння, що ратифіковано Україною та імплементовано в

національне кримінальне законодавство” [5, с. 19]. Зважаючи на вищевикладене, зауважимо, що міжнародні акти не може бути віднесено до кримінальних законів, оскільки: а) насправді вони не “визначають підстави та умови кримінальної відповідальності за окремі злочинні діяння”, як пише правник, а лише закріплюють обов’язок держави встановити відповідальність за вчинення певного виду діянь; б) дослідник указує на потребу імплементації міжнародних актів у кримінальне законодавство (правильніше казати – “положень міжнародно-правових актів”), а тому вони вже знаходять своє закріплення в певних статтях (частинах статей КК), тобто належать до другої, виділеної науковцем групи. Більше того, постає запитання: навіщо виділяти види законів чи “види нормативних актів, які належать до кримінальних законів”, як це робить П.Л. Фріс? Може краще обмежитися дослідженням того, у яких значеннях уживається термін “закон про кримінальну відповідальність”, а все інше розглядати під час аналізу джерел кримінального права?

Формування цілей. Метою статті є встановлення того, що саме охоплюється терміном кримінальний закон (закон про кримінальну відповідальність), його співвідношення з кримінально-правовою нормою, а також з’ясування того, яке з двох названих понять варто використовувати під час вирішення питання щодо соціальної обумовленості.

Виклад основного матеріалу. В.І. Борисов звертає увагу на те, що поняття «закон про кримінальну відповідальність», яким широко користується теорія кримінального права, є дещо умовним, оскільки на відміну від КК або окремо прийнятого Верховною Радою України закону, не має всіх атрибутів закону як нормативно-правового акта. Правознавець посилається на визначення закону, наведене Ю.М. Тодикою, згідно з яким – це юридично цілісний і структурно завершений нормативно-правовий акт, який приймається Верховною Радою відповідно до її конституційних повноважень [6, с. 25; 7, с. 473]. Тому В.І. Борисов розуміє кримінальний закон як письмовий правовий акт, що має вищу юридичну силу, приймається Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом і містить кримінально-правові норми [8, с. 37]. Якщо в цьому аспекті правник має на увазі перше значення терміна «кримінальний закон» (як синонім КК), то зворот «містить кримінально-правові норми» орієнтує на розуміння норми як синоніму терміна «кримінальний закон» у другому значенні (як окремої статті КК).

Ю.А. Пономаренко, фахівець з питань кримінальних законів, у своєму визначенні теж наголошує на тому, що останні приймаються у встановленому Конституцією України порядку і є письмовими за формою нормативно-правовими актами [9, с. 27]. На те, що кримінальний закон є нормативним актом, указують й інші правники [10, с. 29, 30; 11, с. 5; 12, с. 15; 13, с. 23]. Звичайно, що окремі статті КК (їх частини або навіть декілька статей), не мають усіх ознак нормативного акта, а тому умовність у розумінні аналізованого поняття, як зазначав В.І. Борисов, заслуговує на увагу.

І.О. Зінченко та В.Б. Харченко зауважують, що кримінальне законодавство України складається із законів про кримінальну відповідальність, які являють собою єдину нормативну систему – Кримінальний кодекс України. Поняття «кримінальний закон» і «закон про кримінальну відповідальність» вони визнають тотожними, а тому стверджують, що КК – це система кримінальних законів [14, с. 13, 14]. Зазначимо, що в інших випадках (не щодо КК) законодавець акцентує увагу на слові «закон» стосовно структурних елементів єдиного законодавчого акта, який відповідає всім вимогам закону. Наприклад, із назви Кодекс законів про працю [15] слідує, що цей кодекс складається із законів. Водночас кожен з таких законів не має всіх потрібних атрибутів нормативно-правового акта.

Ю.А. Пономаренко, аналізуючи ст. 3 КК, наголошує на порушенні правил формальної логіки при її формуванні, оскільки вона допускає існування кримінального законодавства як сукупності кримінальних законів [9, с. 42, 43]. Водночас, якщо стати на позицію, що законом про кримінальну відповідальність є кожна кримінально-правова норма, то гострота поставленого дослідником питання нівелюється, оскільки тоді виходить, що кодекс складається із сукупності законів. Останнє твердження є аксіомою.

Показовою стосовно цього є позиція М.І. Бажанова, який підкреслював, що КК – це системоутворюючий акт, де *кримінальні закони* зведено в певну систему. Що ж до визначення кримінального закону правник указував, що це акт законодавчої влади, який установлює певні норми права, а також писав, що під названим терміном розуміють і окрему статтю КК, і декілька норм, що можуть міститися в окремому законодавчому акті, і насамкінець увесь кодекс загалом (КК) [16, с. 8].

Спираючись на викладене, підсумуємо, що закон про кримінальну відповідальність, у другому значенні цього терміна, і є кримінально-правовою нормою, бо КК складається з кримінальних законів (а за визначенням М.І. Бажанова – з норм). Ми усвідомлюємо, що наведене трактування співвідношення понять «закон про кримінальну відповідальність» і «кримінально-правова норма» є не єдиною у вітчизняній доктрині [17, с. 286; 18, с. 497, 498; 19, с. 23; 20, с. 110; 21, с. 71], проте, для дослідження наукової проблеми соціальної обумовленості саме вона є найбільш прийнятною.

Потреба в уживанні терміна «закон про кримінальну відповідальність» для позначення не лише КК, а і його структурних елементів (кримінально-правових норм) зумовлюється декількома чинниками. По-перше, норми Особливої частини КК містять яскраво виражені заборони, що звернуті до населення, які відрізняються не лише за об'єктом охорони, а й за характером діянь, які не можна вчиняти. По-друге, не лише КК загалом, а його окрема стаття (чи навіть її частина) мають самостійний ефект сприйняття її змісту та наслідків застосування. Ю.В. Баулін пише, що з точки зору психологічного, інформаційного та ціннісно-орієнтаційного впливу кримінально-правова норма звернута до певної кількості осіб, на яких вона поширює власний вплив [22, с. 600]. По-третє, як уже відзначалося, у ч. 1 ст. 3 КК Кримінальний кодекс іменується «законодавство», а це завжди сукупність законів. По-

четверте, у ч. 2 ст. 3 КК у множині сказано, що до Кодексу включаються «закони». По-п'яте, у ч. 5 ст. 3 КК знову ж таки в множині зазначено, що «закони» про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням міжнародно-правових договорів. З цього слідує, що останнім повинен відповідати не лише Кодекс загалом, а й кожен із законів окремо. По-шосте, у всіх частинах ст. 5 КК та її назві «Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі» термін «закон» ужито в однині. Отже, треба вирішувати питання про зворотну силу окремого закону, а не Кодексу.

Висновки. Викладене дозволяє стверджувати, що послідовним було б досліджувати соціальну обумовленість *закону* про кримінальну відповідальність. Водночас, зважаючи на те, що соціальна обумовленість залежить від виду, а в кримінально-правовій доктрині стало звичним у цьому аспекті поділяти на види не закони, а норми, то без звернення до останніх вирішення питання щодо соціальної обумовленості вбачається нелогічним. Тому під час вирішення наукової проблеми, з одного боку, немає підстав відмовлятися від терміна «закон», з іншого боку, оскільки різним видам кримінально-правових відносин кореспондують різні види норм, а не законів, – є сенс писати про соціальну обумовленість кримінально-правових норм, використовуючи цей термін як синонім поняття «закон про кримінальну відповідальність».

Зауважуємо також, що зворот «види законів про кримінальну відповідальність» у науці вживається в іншому значенні. Ідеться про КК та закони тимчасової дії, які до КК не включаються. Наголосимо, що терміносполучення «охоронні закони про кримінальну відповідальність», «регулятивні закони про кримінальну відповідальність», а тим паче «закони-дефініції» та «заохочувальні закони» – у кримінально-правовій доктрині не використовуються. Водночас залежно від виду норм (або законів) слід вирішувати питання щодо їх соціальної обумовленості. Це пояснюється різним функціональним призначенням останніх. Зважаючи на це, логічним є припущення щодо неоднаковості обставин (причому як їх кількості, так і найменування), за допомогою яких визначається соціальна обумовленість законів про кримінальну відповідальність (кримінально-правових норм) різних видів.

Установлення системи названих обставин та змісту кожної з них є перспективами дальших наукових розвідок з досліджуваного напрямку.

Використані джерела:

1. Костанов Ю. Хотели как лучше ... / Ю. Костанов // Законность. – 2004. – № 4. – С. 44–46.

2. Советское уголовное право. Общая часть: учебник / Г.Н. Борзенков, Е.В. Ворошилин, Ю.А. Красиков и др. ; под ред. Г.А. Кригера, Н.Ф. Кузнецовой, Ю.М. Ткачевского. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 368 с.

3. Панченко П.Н. Уголовный закон как система и как системообразующий фактор права / П.Н. Панченко / Системность в уголовном праве: материалы II Российского Конгресса уголовного права (г. Москва, 31 мая-1 июня 2007 г.) ; отв. ред. В.С. Комиссаров. – М. : Велби, 2007. – С. 306–310.

4. Лукашов А.И. К вопросу о понятии «уголовного закона» и правилах формулирования уголовно-правового запрета / А.И. Лукашов / Системность в уголовном праве: материалы II Российского Конгресса уголовного права (г. Москва, 31 мая-1 июня 2007 г.); отв. ред. В.С. Комиссаров. – М. : Велби, 2007. – С. 237-240.
5. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / П.Л. Фріс. – К.: Центр навч. літ., 2004. – 362 с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Х.: Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.
7. Тодька Ю.Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики: монография / Ю.Н. Тодька. – Х.: Факт, 2000. – 608 с.
8. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.–Х.: Юрінком Інтер – Право, 2001. – 416 с.
9. Пономаренко Ю.А. Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія / Ю.А. Пономаренко. – К.: Атіка, 2005. – 288 с.
10. Шаргородский М.Д. Уголовный закон : монография / М.Д. Шаргородский. – Л.: Юриздат, 1948. – 311 с.
11. Тилле А.А. Время, пространство, закон : монография / А.А. Тилле. – М.: Юрид. лит., 1965. – 203 с.
12. Брайнин Я.М. Уголовный закон и его применение: монография / Я.М. Брайнин. – М.: Юрид. лит., 1967. – 240 с.
13. Дурманов Н.Д. Советский уголовный закон : монография / Н.Д. Дурманов. – М.: Изд-во МГУ, 1967. – 319 с.
14. Зінченко І.О. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини в питаннях і відповідях : наук.-практ. посіб. / І.О. Зінченко, В.Б. Харченко. – К.: Атіка, 2013. – 240 с.
15. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.
16. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть: конспект лекций / М.И. Бажанов. – Днепропетровск: Пороги, 1992. – 166 с.
17. Баулін Ю.В. Методологічне значення поділу права на приватне й публічне для кримінально-правових досліджень / Ю.В. Баулін / Методологічні проблеми правової науки : матеріали міжнар. наук. конф (м. Харків, 13-14 грудня 2002 року) ; упоряд. М.І. Панов, Ю.М. Грошевий. – Х.: Право, 2003. – С. 285–287.
18. Галабала М.В. Розвиток вчення про кримінальний закон в українській кримінально-правовій науці / М.В. Галабала // Держава і право: зб. наук. пр.: Юридичні і політичні науки. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – Вип. 40. – С. 494–504.
19. Навроцький В. Кримінальне право й кримінальне законодавство: співвідношення понять / В. Навроцький // Право України. – 2011. – № 9. – С. 20–24.
20. Наден О.В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні: монографія / О.В. Наден. – Х.: Право, 2012. – 272 с.
21. Дорош Л.В. Кримінально-правова норма: поняття та ознаки / Л.В. Дорош // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол: В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2010. – Вип. 20. – С. 64–75.
22. Баулін Ю.В. Правовая система Украины: история, состояние, перспективы / Ю.В. Баулин // Выбранные работы: монография / Ю.В. Баулин. – Х.: Право. – С. 581–602.

Стаття надійшла до редколегії 16.12.2017

Пащенко А. А. Закон об уголовной ответственности и уголовно-правовые нормы: вопросы социальной обусловленности

В статье рассматриваются различные значения термина «закон об уголовной ответственности», а также его соотношение с уголовно-правовой нормой. Выясняется, какое из двух названных понятий следует использовать при решении вопроса о социальной обусловленности.

Ключевые слова: *закон об уголовной ответственности, уголовный закон, уголовно-правовые нормы, социальная обусловленность.*

Pashchenko O. Law on Criminal Liability and Criminal and Legal Rules: Issues of Social Conditionality

The article discusses the various meanings of the term "law of criminal liability", as well as its relation to criminal-law rules. We prove which of the two concepts should be used when deciding on the social conditioning.

The term "law of criminal liability" is used in two senses: to refer Criminal Code and one of his articles and even part of the article.

The need to use the term "law of criminal responsibility" for determining not only to the Criminal Code, but its structural elements (criminal-law rules) is caused by several factors. First, the norms of the Special Part of the Criminal Code contain pronounced prohibitions. These prohibitions addressed to population. They are differ not only the object of protection, but also the nature of the acts that are inadmissible. Second, not only the Criminal Code as a whole and its separate article (or even part) have an independent effect the perception of the content and effects of. Y. Baulin says that in terms of psychological, information and value-orientation influence the criminal-law rules is addressed to for a certain number of persons, to whom it renders their influence. Thirdly, as already noted in Part. 1, Art. 3 of the Criminal Code called "legislation", which is always a set of laws. Fourth, in ch. 2, Art. 3 of the Criminal Code in the plural said that the Code include "laws". Fifth, in ch. 5, Art. 3 of the Criminal Code again in plural of said that "laws" of criminal liability must comply with international legal agreements. From this emerged that the latter must meet not only the Code as a whole, and each law separately. Sixth, in all parts of the Art. 5 of the Criminal Code and its title "reverse effect of the law on criminal responsibility at the time" the term "law" is used in the singular. It follows that we must address the question of retroactive separate law, not code.

The foregoing suggests that the consequentially would explore the social determination of the law on criminal responsibility. However, despite the fact that social determination depends on the type, and criminal-law doctrine has become customary in this respect, divided into types of not laws, but divided rules, without resort to them decide on the of social conditioning perceived illogical. Therefore, during the solution of scientific problems, on the one hand, there is no reason to abandon the term "law" on the other, because different types of criminal relationship corresponds to different types of rules, not laws - it makes sense to write about the social determination of criminal-law rules, using the term as a synonym of "the law of criminal responsibility".

Mind that warning also that turn "types of law on criminal responsibility" in science is used in a very different sense. This is the Criminal Code and the laws of interim action, which are not included in the Criminal Code. Note that terms "security laws of criminal responsibility", "regulatory laws of criminal responsibility", and especially "laws-definitions" and "incentive laws" - in criminal-legal doctrine is not

used. However, depending on the type of rules (or laws) should decide on their social conditioning. This is due to the different functionality of the latter. Given this logical assumptions about the unequal circumstances (both in their number and name), by which social determination defined laws of criminal liability (criminal-law rules) of various kinds.

Installation of these circumstances and the content of each of them is the prospect of further scientific research in the test direction.

Key words: *law of criminal liability, criminal law, criminal-law rules, social conditioning.*

УДК 343.98.06 (477)

С. В. Пеньков

ГЕНЕЗИС ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ ТВАРИН ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено генезис використання службових тварин під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. У результаті проведеного дослідження констатовано, що генезис задіявання службових тварин свідчить про те, що процес становлення використання собак у правоохоронній діяльності пройшов шлях від застосування останніх у мисливській та військовій справі до окремої ланки в структурі правоохоронної діяльності, зокрема собак почали використовувати на професійно-регулярній основі для пошуку запахових слідів, передачі даних, охорони об'єктів і людей, затримання правопорушників тощо.

Ключові слова: *службові тварини, генезис, правоохоронні органи, оперативно-розшукова діяльність.*

Постановка проблеми. Проблема протидії злочинності розпочинає свою історію ще з давніх часів. Тому не дивним є те, що одночасно постають питання пошуку перспективних шляхів підвищення ефективності такої діяльності та, як наслідок, провідну роль відіграють засоби оперативно-розшукової діяльності, зокрема службові тварини. Ураховуючи вказане, вважаємо за доцільне дослідити генезис використання службових тварин в оперативно-розшуковій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що питання використання службових тварин правоохоронними органами, зокрема й під час оперативно-розшукової діяльності, досліджувалися вченими здебільшого фрагментарно. Так, лише М.В. Корнієнко провів дослідження, присвячене питанню використання службових тварин, проте без історико-правового генезису їх використання під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Водночас питання, пов'язані з використанням інших видів тварин, також залишилося поза увагою науковців. Вказане й обумовлює потребу вивчення цього питання.

Формування цілей. Метою статті є дослідження генезису використання службових тварин під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Перші згадки щодо використання тварин для досягнення правоохоронних цілей датуються II сторіччям до нашої ери. Так, наукова література, присвячена Давнім часам, містить згадки